

גדרי מוחזק בספקות בדין פירות¹

יש לבעל בנכסי מלוג שלוש זכויות (המונעות, לכאורה, תביעת האשה לחלוקת רכוש):

א. זכות פירות.

ב. זכות של "לוקח ראשון" (המבטלת מכירת האשה בנכסים) מדין "תקנת אושא".

ג. זכות למנוע מכירת הנכסים ע"י האשה (גם כשאין לו זכות פירות) וכפי שנתבאר בריש פרק "האשה שנפלו". זכות זו כוחה רק "לכתחילה" ובדיעבד מכרה קיים.

נברר תחילה זכותו של הבעל לפירות באשה (מורדת) הטוענת מאיס עלי ורוצה גט (בגוף הדברים תתבאר זכותו של הבעל לפירות בדירה הרשומה בטאבו גם על שם אשתו – ולפיכך היא מוחזקת בחלקה – והוא הדין לכל נכסים אחרים שהאשה מוחזקת בהם).

1. ספק פירות במורדת

מורדת הטוענת "מאיס עלי" יש אומרים שהבעל הפסיד פירות, כמבואר בטור סימן ע"ז עפ"י הרא"ש (שכתב זאת במורדת דבעינא ומצערנא לאחר י"ב חודש), והוא הדין ל"מאיס עלי" אפילו בתוך י"ב חודש, שהבעל פטור מפדיונה ולפיכך הפסיד פירות. עיין (ב"ש סימן עז ס"ק טו) שמביא בשם הרלב"ח שהרשב"א חולק וסובר שיש לבעל פירות אע"פ שפטור מפדיון. החזון איש (אהע"ז סימן סט ס"ק יב) חוכך לומר שהרשב"א אמר את דינו לעניין דיעבד, היינו אם הבעל אכל פירות שפטור מלהחזיר אבל לכתחילה אין לו זכות ליטול פירות כשאינו חייב לפדות. יסודו של החזון איש כפי הנראה בדין פירות שיש ב"שניות" (עי' כתובות ק, ב במשנה וברש"י ד"ה ולא פירות וביבמות פה, א ובתוס' ד"ה אלמנה).

2. מוחזק מצד תקנה או מוחזק ד"ידו עדיפה"

לפנינו א"כ כמה ספקות אם יש לבעל זכות פירות בנכסי האשה ועלינו לברר כיצד לנהוג בספקות אלו. דעת הרמב"ם שהאשה הטוענת ש"נכסים אלו נתנו לה במתנה על מנת שאין לבעלה זכות פירות" אינה נאמנת לפי שהם בחזקת הבעל. כך סובר גם הרמב"ן (ב"ב נא, ב ד"ה מן האשה) ונתן שני טעמים לדבר: הטעם האחד, משום תקנה, שאם לא כן תרבה המחלוקת שעל כל דבר אפשר שתאמר שאין לבעל פירות. הטעם השני, משום שבפירות "ידו עדיפה מידה". אמנם רוב הראשונים חולקים על הרמב"ן והרמב"ם ולדעתם כל זמן שהנכסים

¹ סיכום שיעור שנמסר בבית המדרש והורחב.

במוחזקותה של האשה נאמנת לטעון שניתנו לה על מנת שאין לבעלה רשות. כך דעת רבינו יונה (ב"ב נא, ב) הרשב"א (שם נא, ב ד"ה אין מקבלין) וכ"כ הריטב"א שם בשם ר"י והובאו דבריו בנימוקי יוסף (כז,ב מדפי הרי"ף). וכך הכריע הבית שמואל (פו ס"ק יג):

כבר נתבאר בסימן הקודם שי"ל שלי הם ע"מ שאין לבעלי רשות בהם וכן נראה עיקר, דהא הריטב"א ור"י ס"ל כן וכן הרשב"א וכ"כ הרשב"א בשם הרא"ש וכן נוטים דברי התוס' והרא"ש וכ"כ מהרש"ל וב"ח.

עיי' ש"כ (ח"מ סי' סב ס"ק ו) בשם הדרישה (סי' פה) **שהכל** מודים, דוקא, להרמב"ם, והש"כ חולק ומביא הראשונים הנ"ל שחולקים על רמב"ם ומוסיף שכ"כ מהרש"ל וב"ח. ועדיין צ"ע אם בכך נדחו דברי הרמב"ן והרמב"ם. באופן שאין המוחזק י"ל קים לי כדעתם שהרי המחבר פוסק כרמב"ן והרמב"ם עלינו לברר א"כ מי הוא המוחזק בספק דידן. עלינו לדון תחילה אם דעת הרמב"ן והרמב"ם נאמרה גם בספיקא דדינא.

דעת הבית מאיר (סי' פ) שטעמו של הרמב"ם הוא כטעם הראשון של הרמב"ן (מפני התקנה) ולפיכך זה שייך רק במחלוקת בין הבעל והאשה במציאות, אבל בספיקא דדינא יודה הרמב"ם לרוב הראשונים שהאשה נאמנת כשהיא מוחזקת. אבל טעמו השני של הרמב"ן שהוא משום דידו עדיפה מידה שייך גם בספיקא דדינא. עפ"י המתבאר שם בבית מאיר עולה שגם המחבר (סי' פה) פוסק כטעמו של הרמב"ם (שהרי כתב שאם אמרה אתה נתת לי נאמנת כרמב"ם וכפי שביאר הבית מאיר דהרמב"ן לטעמו השני יחלוק בזה, עי"ש). ואם כן אין לנו **אפילו דעת יחיד** לומר קים לי, כיון שהרמב"ן בעצמו לא החליט איזה טעם עיקר בעיניו. מהחזו"א (סי' ע ס"ק ז) נראה דס"ל שבספיקא דדינא גם הרמב"ן מודה (ויש לדחות שהחזו"א התכוון רק היכא שיש ספק בעצם הנכסים אם הם נכסי מלוג).

3. "חזקת הבעל" – חזקה מבררת לספקות שבמציאות

לש"כ (סי' סב ס"ק ו) דרך משלו בביאור הרמב"ם. לדעתו, סברת הרמב"ם היא

שכל ממון שביד האשה בחזקת הבעל הוא, שיאכל פירותיו, א"כ אע"ג דאית לה מיגו לא מהימנא להוציא מחזקה זו, דמיגו **במקום חזקה לא אמרינן**... ולכן דקדק הרמב"ם וכתב שכל מה שנמצא ביד האשה בחזקת הבעל הוא וכו' ור"ל דמסתמא מי שנותן מתנה לאשה הוא נותן סתם מתנה ואינה מוציאו מרשות הבעל אבל הבעל שנותן בעצמו מתנה לאשתו כיון שמוציאו מרשותו לרשותה הרי הוא שלה לגמרי ואין לו בה אפילו אכילת פירות.

עולה מדבריו שאין כאן "חזקת הבעל" במובן של "מוחזק" אלא במובן של חזקה המבררת דמן הסתם רוב נכסיה יש לו בהם אכילת פירות ורוב הנותנים לה היינו בסתם ולא על מנת

שאינן לבעלה רשות. חזקה מבררת זו לא קיימת ביחס לנתינת הבעל לאשתו ולכן כשאומר בית המדרש לתורה ולהלכה אתה נתת לי נאמנת. לפי זה ברור שכל זה בספק של מציאות, אבל בספיקא דדינא יודה הש"כ שגם לרמב"ם וש"ע הנכסים בחזקתה גם לענין פירות (עי"ש בדבריו בכל ס"ק ו).

הנתיבות (סי' סב ס"ק ו) מסביר את שיטת הרמב"ם באופן אחר, והוא שהנכסים שהיו לאשה בנשואיה והיא באה אחרי נשואין וטוענת שמחל לה הפירות בקניין ובכתיבת דו"ד אין לי וכו' אינה נאמנת משום דהוי "כטוען אחר מעשה ב"ד" ובטוענת שאחר נתנם לי על מנת שאין לך בהם פירות נאמנת לדעת התוס' משום דהוי כטוענת לא נכנסו נכסים אלו לרשותך מעולם ולא היה לך דין מעשה ב"ד בהם כלל. לדעת הרמב"ם אינה נאמנת גם בזה משום שאנו אומרים "כאן נמצא כאן היה" ובודאי היו ברשותה מלפני הנשואין ובשעת הנשואין חל בהם לבעל דין מעשה ב"ד. שמא תאמר קודם נשואין נתנו לה ע"י אחר על מנת שלא יהיה לבעלה רשות בהם זה אינו דקודם נשואין אמרינן בנכסיה "חזקה כל מה שתחת ידו של אדם שלו הוא לכל דבר" ואינה נאמנת נגד חזקה זו בשום מיגו, ועוד משום שחזקת "כאן נמצא כאן היה" אומרת שבאו לה הנכסים מאבותיה ואבות אבותיה ולא מתנה מאחר על מנת שאין לבעלה רשות. כל זה שייך בטוענת מאחר ניתנו לי, אבל בטוענת שבעלה נתנם לה, הרי טענתה בה לגוף המתנה ולפירותיה. בגוף המתנה היא נאמנת מכיון שהיא מוחזקת, ואין זה נגד מעשה בית דין, וכיון שהוא מכחיש המתנה מכל וכל, אם כן אין לו טענה מיוחדת לענין הפירות. לפיכך, כשאנו דנים על הפירות אין כאן מקום להחשיב האשה כטוענת אחר מעשה בית דין, שהרי אין טענתה עמו בפירות כלל. נמצא לפי זה שגם לטעם זה אין זה אלא בטענות ודין בדברים בענין מציאות שבזה נאמר הכלל של הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום, אבל בספיקא דדינא פשיטא שלא נאמר כלל זה.

נשוב לדעת הבית מאיר, שנראה לכאורה שהוא היחיד הסובר שיש מוחזקות לבעל גם בספיקא דדינא.

4. "ידו עדיפה מידה" גם בספיקא דדינא

לכאורה יש להביא ראייה לדעת הבית מאיר מהא דיבמות (לח, ב – לט, א) שמבואר שם שלגבי זכיית יבם בנכסי מלוג – שומרת יבם נדונת כספק נשואה וכיון שהבעל היה בבחינת "ידו עדיפה מידה" הרי שאצל היבם ידו כידה. מבואר שגם גבי ספיקא דדינא הוי ידו של הבעל עדיפה מידה. עוד למדנו משם שאפילו כשיש ספק כללי אם יש לו בכלל זכות פירות ויש ספק אם כן **אם יש לו יד בכלל**, מכל מקום אמרינן בזה ידו עדיפה מידה (ורק היבם גורע דאין ידו כיד הבעל, אבל הבעל עצמו בספקות יהיה עדיף ממנה). אלא שא"כ צ"ע למה הרמב"ן (בב"ב) הוצרך ליתן טעם של תקנה, היה לו להסמיך הכל על הסוגיה דיבמות שם. וי"ל שכאשר יש ספק בנכסים עצמם אם הם נכ"מ, סבר הרמב"ן שאין בזה ידו עדיפה ולספק זה אין הוכחה מיבמות שם. נמצא שלגבי הנדון שלנו שהנכסים היו עד למרידתה כנכסי מלוג

גמורים וספק אם פקעה מהם זכות פירות זה דומה לספקות של יבם שלגבי בעל נחשבים כידו עדיפה. אבל יש לדחות הראיה, דלפי המתבאר ברמב"ן במלחמות לסוגיה הנ"ל יש לרי"ף והרמב"ן פירושים שונים מפירוש רש"י בסוגיה, ולפירושים אלו אין מקור שגם בית הלל סוברים שידו עדיפה מידה. עי' ר"ן פרק האשה שנפלו (כתובות לט, ב בדפי הרי"ף) שהביא גם כן פירוש זה של הרמב"ן אליבא דהרי"ף. נמצא שלפירוש זה אין סיוע מהסוגיה ביבמות לדעת הבית מאיר בעניין ספיקא דדינא.

עוד יש לומר דביבם שאני שבידו ליבמה ואז יזכה לפירות ובנכסים לכולי עלמא ולכן לא פקע דין ידו עדיפה מידה על ידי מיתת הבעל אף שגרמה מיתתו להיותם ספק נשואים ואעפ"י שיש ספק בעצם היד אבל במורדת שע"י מרידתה פוקע דין פירות לחלוטין (לרא"ש) מהיכי תיתי שגם בכה"ג אמרו ידו עדיפה מידה והרי **ספק אם יש לו יד כלל**, מה שאין כן ביבם שבכוחו ליבמה ולזכות ביד לכו"ע. גם יש לומר שביבם אף שלכולי עלמא אינו חייב לפדותה, מכל מקום יש אומרים שזוכה בפירות ובנ"מ מכח זכות שהיתה לאחיו (עיין בר"ן שם באריכות) ולכן ה"ידו עדיפה" של האח מועילה גם ליבם, אבל בענייננו שבין לרשב"א ובין לרא"ש פקע דין פדיון ויתכן שלרשב"א דין הפירות הוא מתורת קנס של מורדת, אם כן אין המוחזקות הקודמת (שלפני המרידה) נותנת כח "יד" לאחר המרידה, כיון שזו זכות פירות חדשה שאינה באה מכח קודמתה. ועוד נוסיף כי הרשב"א הוא הסובר שהיבם אין לו פירות כלל כיון שאינו פודה, ואף ביבם לא אמר שזוכה מכח זכות פירות שהיתה לאחיו. דעתו היא כיון שאיבדה זכות פדיון איבד גם הוא זכות פירות (ועיין בר"ן כתובות שם), וא"כ מה שבמורדת חלוק הדין ע"כ משום שמתורת קנס נגעו בה שלא תוכל להפסידו פירות ע"י מרידתה.

גם יש לחלק בין ספיקא דדינא דנדון ביבמות וכדינו של הבית מאיר לבין מחלוקת הפוסקים, דבמחלוקת הפוסקים יש לומר כיון שלרא"ש אין לבעל זכות פירות וגם לא דין מוחזק, אם כן לא נאמר בזה שבספק קבעו חז"ל שידו עדיפה מידה, שהרי לרא"ש אין לו כלל יד. מכל הנ"ל עולה שאין מהגמ' ביבמות ראייה לדינו של הבית מאיר, ואדרבה, יכולים אנו לומר שאף הבית מאיר יודה בענייננו שהוא ספק כללי אם יש לו פירות וספק אם יש לו יד וגם "הפירות" הוא דין מחודש (כיון שחובת פדיון פקעה) ואין זה המשך המוחזקות הוודאית שהיתה לו קודם בפירות. אם נבוא בכל זאת לחוש לדעת הבית מאיר, הרי לפנינו לדעת רוב הראשונים שהאשה מוחזקת בחלקה ולדעת הבית מאיר אליבא דהרמב"ן הבעל הוא המוחזק. וכיון שהוא ספק איזה מוחזק, פשוט שיש לילך אחרי המוחזק המציאותי, היות שלרובא דרובא המוחזק המציאותי הוא המוחזק (בנידון שלנו האשה בחלקה) ולמיעוט הבעל מוחזק (מכח הלכה של "ידו עדיפה"), יש לדון טובא האם נלך בזה אחר הרוב כיון שלדעת הרוב האשה מוחזקת ואין מוציאים ממנה ממון, או שכיון שמכל מקום למיעוט פוסקים הבעל הוא מוחזק וכנגד מוחזק לא מהניא הכרעת רוב, אם נלך כצד השני אזי נראה את המוחזקות כשקולה ואולי יאמר בזה יחלוקו.

נמצא ספק נוסף בזכויות לפירות, שגם כלפיו יש צורך בהכרעה מי נחשב למוחזק. ידועה מחלוקת הראשונים מי הוא הזוכה במעשה ידיים שעשתה האשה ע"י הדחק. האם זוכה בהם האשה כדעת ר"ח והרא"ש ריש פרק ט', או הבעל כדעת הר"ף שם. המחבר פסק שהם לבעל (אה"ע פ, ב) והב"ח פסק שאם האשה מוחזקת היא יכולה לטעון קים לי (ב"ש שם ס"ק ב) כדעת הר"ח והרא"ש.

לשיטות הר"ח והרא"ש שגוף מעשה ידיה שע"י הדחק שייכים לאשה עולה שאלה: האם יש לבעל בהם פירות. הב"ש מביא ראיה מתוס' כתובות (נט, א ד"ה ר' עקיבא) שלדעת רבי עקיבא שמעשה ידיים שע"י הדחק שייך לאשה יש לבעל בהם זכות לפירות, אבל נראה בתוס' שם שזו מחלוקת שם בין תירוץ קמא לתירוץ בתרא. וכ"כ בית מאיר (סימן פ).

הבית מאיר (אה"ע"ז סימן ע בתחילתו ובסימן פ סעיף א) משווה דין העדפה לדין צמצמה מעיסתה הנזכר במסכת נזיר (כד, א), שם מבואר:

א. שצמצמה היינו ע"י מאמץ של האשה שהרעיבה עצמה ולכן הותר מהמזונות הוא שלה (בניגוד למקרה שפסקו לה סכום כסף למזונות והוזלו המזונות, שאז המותר לבעל).

ב. המזונות שנתרו כשצמצמה עצמה והרעיבה עצמה אין לבעל פירות בהם. והראיה לכך שמבואר שם בגמ' נזיר שהאשה יכולה להקדיש (אפי' קדושת דמים שאינה מפקיעה מידי שיעבוד) בדמים אלו שחסכה, וזאת משום שלבעל אין שום זכויות בדמים אלו, כלומר שאין לו בהא זכות לפירות.

דעת הבית מאיר שהעדפה שע"י הדחק דומה לצמצמה ע"י הרעבה, ששניהם באים ע"י מאמץ האשה, ולכן הם שלה גם לפירות. ספק זה מצוי ביותר כיום, כיון שרוב מעשה ידיים של הנשים כיום הם מסוג העדפה שע"י הדחק. הבית מאיר קושר בין הספק בזה לבין שני התירוצים שברמב"ן. לפי התירוץ הראשון שחז"ל חששו לתקנת פירות אם האשה תהא נאמנת לטעון במתנה ניתנו לי על מנת שאין לבעלי רשות, א"כ כאשר יש לפנינו ספיקא דדינא ולא ספק במציאות אזי האשה נאמנת. בניגוד לזה, לפי התירוץ השני ש"ידו עדיפה מידה" יש לבעל דין מוחזק והוא זוכה מספק בפירות. אמנם לעניין הלכתא יש לטעון שהרי לדעת הבית מאיר עצמו הרמב"ם חולק על הרמב"ן ובנוסף לזה רוב הראשונים חולקים גם על הרמב"ם וגם על הרמב"ן וס"ל שבספק של טענות בין הבעל והאשה אם הממון ניתן לאשה על מנת שאין לבעלה רשות בהם, האשה נאמנת כאשר היא מוחזקת. הב"ש (פו ס"ק יג) מכריע כדעתם (הובא לעיל). על כן נראה לכאורה שהבעל אינו יכול לטעון קים לי כדעת הרמב"ן, שהוא יחידאה בעניין זה. אמנם בספק הנ"ל של מורדת יש לצרף את פירוש רש"י בסוגיית יבמות לח שבכל ספק אם יש לבעל פירות באופן כולל אמרינן ש"ידו עדיפה מידה", אבל

בספק על נכסים מסוימים (אם יש לו פירות) אין ראייה מוכחת מהסוגיה ביבמות ואז יהיה עיקר כהב"ש בסימן פו שדעת הרמב"ם דעת יחיד.

לאחר העיון נראה שיש לדחות את ההוכחה מהב"ש ויש לומר שהראשונים המובאים בב"ש אמרו את דינם רק כאשר האשה טוענת ברי (שנכסים אלו ניתנו על מנת שאין לבעל רשות בהם) והבעל אינו יודע והוא טוען שמא. ואעפ"י שקי"ל שברי ושמא לאו ברי עדיף להוציא מן המוחזק, שאני הכא שהבעל יש לו רק "דין מוחזק" והמוחזק בפועל היא האשה, ולכן ניתן לומר ברי ושמא ברי עדיף והאשה נאמנת. אבל בספק בדינא של פירות בהעדפה ע"י הדחק או בצמצמה עצמה מעיסתה אין לנו סתירה מהראשונים המובאים בב"ש בסימן פו.

אמנם לפי הבית מאיר יהיה בזה ספק בדין ידו עדיפה מידה בגין מחלוקת הרמב"ם כנגד הרמב"ן ורש"י ביבמות כנ"ל. יש עלינו לפסוק מה הדין בספק בין מוחזק ממשי וכדעת הרמב"ם לבין מוחזק של "דין מוחזק" כדעת הרמב"ן. ובמקו"א הארכנו שבכה"ג הולכים אחרי רוב דעות, ואכמ"ל.

לעניין החילוק שכתבנו בעניין ברי ושמא יש להביא דוגמה לזה. בספק פרעון בשטר קי"ל שמוציא השטר זוכה אפי' להוציא ממון בגלל הטעם של "שטרך בידי מאי בעי". יש מסבירים שזו אומדנא דמוכח או ראייה של "אנן סהדי" (עי' תוס' ב"ב ע, א), ויש חולקים שאין זה אנן סהדי (ולכן יועיל מיגו לסייע לנתבע), אלא שכך נקבע ביסוד הלכות שטרות שחובת הראיה היא על הצד שהשטר נגדו וכאילו ניתן לבעל השטר דין מוחזק. ואכן מצאנו שאם בעל השטר טוען שמא והנתבע טוען ברי, אמרינן ברי ושמא ברי עדיף. היינו משום שבעל השטר יש לו רק דין מוחזק, והמוחזק הממשי הוא מי שהשטר נגדו.